

In memoriam

MILAN MOGUŠ

(Senj, 25. travnja 1927. – Zagreb, 19. studenoga 2017.)

Akademik Milan Moguš rođen je 1927. u Senju. U rodnome gradu završio je osnovnu školu i gimnaziju, a potom se upisao na Filozofski fakultet u Zagrebu (studij narodnoga jezika i književnosti), gdje je diplomirao 1953. Na istome je fakultetu doktorirao (filološke znanosti) 1962. Prvo se (1953.) zapošljava kao asistent u tadašnjemu Akademijinu Institutu za jezik (danas Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje), a tri godine poslije prelazi na Filozofski fakultet, gdje – na Katedri za dijalektologiju i povijest (hrvatskoga jezika – ostaje do umirovljenja napredujući od asistenta (1956.), preko docenta (1964.) i izvanrednoga profesora (1969.) do redovitoga profesora (1975.). Od 1965. do 1992. bio je predstojnik Katedre za dijalektologiju i povijest (hrvatskoga jezika, od 1983. do 1992. obnašao je dužnost predstojnika Zavoda za lingvistiku Filozofskoga fakulteta, a od 1970. do 1972. bio je prodekan Filozofskoga fakulteta. Predavao je i na posljediplomskome studiju lingvistike te je od 1979. do 1985. bio voditelj toga studija. Osim na matičnome fakultetu, predavao je i na drugim domaćim (Filološki fakultet u Osijeku, Filozofski fakultet u Rijeci) i stranim učilištima (bio je gostujući profesor na sveučilištu u Kölnu i na sveučilištu u Mannheimu te lektor hrvatskoga jezika na Sveučilištu u Varšavi).

Dokazavši se vrsnim znanstvenikom i nastavnikom, 1977. izabran je za izvanrednoga, a 1986. za redovitoga člana Jugoslavenske akademije znanosti

i umjetnosti (danas HAZU). Punih 25 godina obavljao je čelne dužnosti te najistaknutije hrvatske znanstvene ustanove: od 1985. do 1991. bio je tajnik Razreda za filološke znanosti, od 1991. do 1997. glavni je tajnik Akademije, od 1998. do 2003. obavljao je dužnost potpredsjednika, a od 2004. do 2010. bio je predsjednik Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti. Osim toga od 2001. do 2017. bio je voditelj Akademijina Zavoda za lingvistička istraživanja, dugogodišnji predsjednik Akademijina Odbora za leksikografiju te član Odbora za dijalektologiju i Odbora za onomastiku.

Tijekom znanstvene karijere koja je trajala više od šezdeset godina akademik je Moguš svoje znanstvene prinose i postignuća ostvario u više jezikoslovnih disciplina – dijalektologiji, povijesti jezika, standardnome jeziku, leksikografiji, onomastici...

Svoj je znanstveni put započeo kao dijalektolog – u doktorskome je radu (koji je tiskan u *Senjskome zborniku* 1966.) opisao govor rodnoga Senja. Moguša čakavologa brojne generacije dijalektologa i studenata pamte po monografiji *Čakavsko narječje* (1977.), prvome cjelovitom opisu čakavskog narječja, u kojoj autor sintetizira sve bitne značajke čakavštine.

I svojim brojnim drugim radovima dao je važan prinos poznavanju čakavskoga narječja koje je temeljito opisao te pridonio sagledavanju čakavštine kao autohtonoga narječja, čime je stekao mjesto utemeljitelja vodećih teorija u čakavologiji. Npr. u raspravi *O jedinstvu čakavske akcentuacije* (1971.) dokazao je strukturno jedinstvo čakavskoga akcenatskog sustava te pokazao da su čakavski govori (uza sve akcenatske inovacije) vezani uza stari troakcenatski sustav, u studiji *Fonološki kriteriji za određivanje čakavskog narječja* (1973.) uvodi strukturalna načela u čakavologiju. Uzimajući u obzir genetske i tipološke kriterije, definira osnovne fonološke kriterije za određivanje čakavskoga narječja. U radu *Karta čakavskog narječja* (1981.), koji nastaje u suautorstvu s akademikom Božidarom Finkom, daje važan prinos lingvističkoj geografiji i dijalektološkoj teoriji pokazujući dokle dopiru čakavski elementi te kao čakavske klasificira oko 350 mjesnih govora. U svojim je radovima opisao pojedinačne čakavske mjesne govore, skupinu govora te dijalekte, npr. *Čakavština u Lici* (1960.), *Iz sjevernočakavske problematike* (1964.), *Pogled na današnji jurjevački govor* (1978.), *Čakavština Opatijskog krasa* (1982.), *Čakavci s Krbave* (1996.), *Bilješke o novljanskom govoru* (2000.). Nerijetko promišlja i znanstveno opisuje opće dijalektološke teme (npr. *Za novu akcenatsku klasifikaciju u dijalektologiji*, 1967.), bavi se metodološkom problematikom u istraživanju dijalektne građe (*Metode suvremene lingvistike u prikupljanju i obradi dijalektološkog*

materijala, 1974.), tematizira povijesnu dijalektologiju (*O problemima naše povijesne dijalektologije*, 1995.) te proučava jezik umjetničke dijalektne poezije (npr. *Pristup jeziku novijega čakavskoga pjesništva*, 1972.; *Je li Nazorova čakavska poezija kastavska?*, 1977.; *Kompjutorska obrada jezika Gervaisove čakavštine*, 1987). Valja spomenuti i njegov projekt *Istraživanja hrvatskih dijalekata* u sklopu kojega su, pod njegovim vodstvom, objavljene mnoge monografije, znanstvene rasprave i članci. Akademik je Moguš bitno pridonio novomu, modernijemu i sustavnijemu pogledu na dijalektološke probleme te njihovu tumačenju.

Važan je prinos akademika Moguša proučavanju i poznavanju povijesti hrvatskoga jezika. Prve radove iz unutarnje povijesti hrvatskoga jezika objavio je u *Radovima Zavoda za slavensku filologiju*: 1967. izlaze mu dva članka – *Formiranje hrvatskosrpskog vokalizma* i *Gubljenje poluglasa kao uzrok nekim posljedicama u hrvatskosrpskom konsonantizmu*. Sintetizirajući spoznaje o razvoju hrvatskoga fonološkog sustava, u „proljećarskoj” 1971. u izdanju Nakladnoga zavoda Matice hrvatske objavljuje *Fonološki razvoj hrvatskoga jezika*, knjigu nevelika opsega, a važna sadržaja ocijenjenu kao „prvo strukturalistički koncipirano djelo o određenu cjelovitu segmentu hrvatskoga jezika” koje je „preteča svim budućim interpretacijama genetsko-lingvističkih disciplina unutar hrvatskoga jezika. Njezin je teorijsko-metodološki koncept, odabran u ponudi teorija onodobne vodeće znanstvene misli, bio izrazito inovativan u odnosu na istrošene i anakrone mladogramatičarske koncepte, preživjele u ovdašnjoj sredini i do kasnih šezdesetih godina” (Iva Lukežić). Naziv jezika u naslovu knjige bio je razlogom njezina ponovnog neizdavanja u desetljećima koja slijede unatoč činjenici što je studentima hrvatskoga jezika bila neizostavnim udžbenikom te obveznom literaturom. Tek 39 godina poslije (2010.) Školska knjiga objavljuje njezino dopunjeno i prošireno izdanje naslovljeno *Povijesna fonologija hrvatskoga jezika*. U usporedbi s knjigom *Fonološki razvoj*, *Povijesna fonologija* nadograđena je autorovim novim promišljanjima i spoznajama o hrvatskoj fonologiji i njezinim mijenama te spoznajama drugih kroatista i slavista o navedenoj problematici.

Od velike su važnosti i radovi akademika Moguša u kojima se bavi vanjskom poviješću hrvatskoga jezika. Autor je opsežne studije *Povijesni pregled hrvatskoga književnog jezika*, početnoga poglavlja u prvoj od triju knjiga velike Akademijine gramatike. Taj sintetski pregled dvije godine poslije proširuje te objavljuje zasebnu knjigu *Povijest hrvatskoga književnoga jezika*, koja će doživjeti još dva izdanja na hrvatskome jeziku te biti

prevedena na engleski i njemački jezik. U njoj, kroz sedam razdoblja, od *Plominskoga* i *Krčkoga natpisa* te *Valunske ploče* iz 11. stoljeća do 90-ih godina 20. stoljeća, osvjetljava bogatu povijest hrvatske pisane riječi. U brojnim radovima iz povijesti hrvatskoga jezika Moguš se dotaknuo mnogih važnih osoba iz te povijesti i njihovih djela. Jedan od omiljenih pisaca, trajna inspiracija, bio mu je Marko Marulić – osim priređivanja izdanja njegovih djela te objavljivanja radova manjega opsega (npr. *O proučavanju Marulićeva jezika*, 1972.; *Kako su se Marulićeva djela našla u kompjutoru?*, 1975.; *O prijelazu -m u -n u Marulićevoj Juditi*, 1977.; *Marulićev opis nekih prirodnih pojava u njegovim hrvatskim djelima*, 1982.; *Uz još jedno čitanje Marulićeve Judite*, 1988.; *O hrvatskim prijevodima De imitatione Christi, osobito o Marulićevu*, 1989.; *O Marulićevoj frazeologiji u Juditi*, 1990.; *Rječnik Marulićevih Pisni razlikih*, 1993.; *Rječnik dijaloških i dramskih tekstova Marka Marulića*, 1994.; *Marko Marulić – otac hrvatskoga književnog jezika*, 2001.; *Rječnik Marulićeve Judite*, 2001.).

U više je navrata pisao o Jurju Križaniću – objavio je monografiju *Križanićeva hrvatska gramatika* (1984.) te niz radova u kojima piše o Križaniću jezikoslovcu, gramatičaru ozaljskoga jezično-književnoga kruga, o njegovim naglascima, o njegovu prinosu štokavskoj dijalektologiji te o hrvatsko-ruskim podudarnostima u Križanićevoj gramatici. Predmetom bavljenja akademika Moguša bili su i Antun Mažuranić, Pavao Ritter Vitezović, Bartol Kašić, Ljudevit Gaj i ilirci, Grgur Senjanin, Pero Budmani, Ivan Belosteneć, Tomo Matić, Matija Smodek, Nikola Dešić i dr. Pisao je i o važnim spomenicima hrvatske pisane kulture (npr. o *Bašćanskoj ploči*, *Istarskome razvodu*, *Povaljskoj listini* i *Senjskome statutu*). Iz njegova su pera izišli sumarni prikazi hrvatskih gramatika 17. i 18. stoljeća, latinice u Hrvata, hrvatskih filoloških škola 19. stoljeća i početaka hrvatskoga tiskarstva.

Nezaobilazan je spomen akademika Moguša kao pravopisca. U suautorstvu sa Stjepanom Babićem i Božidarom Finkom piše *Hrvatski pravopis*. Priručnik je tiskan 1971. godine, ali je zbog političkih razloga uništen te je pretisnut u Londonu 1972. i 1984., a u cijelosti je u nas tiskan tek 1990. godine. Nakon toga osuvremenjen i priređen u skladu s novim znanstvenim spoznajama izlazi u više izdanja (posljednje, 10. izdanje objavljeno je 2010.). Najširoj hrvatskoj javnosti akademik Moguš poznat je upravo po svojem radu vezanom uz pravopisnu problematiku hrvatskoga standardnog jezika.

Akademik je Moguš dao važan prinos hrvatskoj leksikografiji. Osim već spomenutih rječnika Marulićevih djela i *Senjskoga rječnika* (2002.), u suautorstvu je objavio još tri dvojezična rječnika (*Hrvatskosrpsko-engleski*

džepni rječnik, ¹1977., ²1979.; *Hrvatskosrpsko-francuski džepni rječnik*, 1981.;, *Poljsko-hrvatski rječnik*, 2002.) i tri jednojezična rječnika (*Hrvatski čestotni rječnik*, 1999.; *Cesarićev rječnik*, 2011.; *Rječnik pjesama Ivana Mažuranića*, 2015.). Godine 1985. objavljuje *Nacrt za rječnik čakavskog narječja*. Bio je voditelj projekta te jedan od urednika osam svezaka (7–14) Benešićeva *Rječnika hrvatskoga književnoga jezika od preporoda do I. G. Kovačića*, koji je nakon dvadesetak godina stanke upravo njegovim zalaganjem ponovno pokrenut.

Svakako valja spomenuti i prinos akademika Moguša hrvatskoj onomastici. Bio je dugogodišnji član Međunarodnoga komiteta za onomastičke znanosti u Leuvenu, predsjednik Međuakademijskoga odbora za onomastiku (koji je djelovao pri Jugoslavenskoj akademiji znanosti i umjetnosti), član Uredništva te glavni urednik nekoliko brojeva časopisa „Onomastica Jugoslavica”, a njegovo je ime upisano u odjeljak o uredništvu u svaki od 25 za njegova života tiskanih brojeva časopisa „Folia onomastica Croatiae”. U 20-ak radova, objavljenih u rasponu od pola stoljeća u mnogim prestižnim inozemnim i domaćim onomastičkim publikacijama, dotiče se i razmatra različite aspekte imenske problematike. Većina je tih radova posvećena popisivanju i proučavanju hrvatske toponimije – autor se u njima bavi pitanjima određivanja kronologije na osnovi toponimskoga lika, istražuje nazive zanimanja u toponimima, piše o ojkonomima nastalim različitim tvorbenim načinima od hidronimijskih imenica, analizira odraz vokalizacije slaboga šva u početnome slogu u hrvatskoj toponimiji, izvještava o terenskome istraživanju toponimije od Stona do Ulcinja itd. Pretkazivo je Moguševu bavljenje toponimijom rodnoga Senja kojoj posvećuje tri rada nastala na osnovi građe prikupljene vlastitim terenskim i arhivskim istraživanjima. Očekivan je također angažman Moguša pravopisca u rješavanju pravopisnih pitanja vezanih uz imena – u časopisu „Jezik” daje odgovore na neke pravopisne dvojbe, npr. kako pisati ime i etnik podvelebitskoga Starigrada, kako pravilno pisati imena ulica i trgova, imena škola i sl. U dvama radovima akademik Moguš tematizira antroponime – u jednome od njih objašnjava nastanak hrvatskih prezimena nalik na osobna imena, a u drugome popisuje i tumači osobna imena potvrđena u Mažuraniću spjevu *Smrt Smail-age Čengića*. Zapisujući hrvatsku onimiju te opisujući njezine značajke, Moguš se potvrđuje kao vrstan dijalektolog i znalac povijesti hrvatskoga jezika te pokazuje koliko je važno poznavanje terenskih dijalektnih i povijesnojezičnih činjenica u tumačenju postanka imena i današnjega imenskog (ob)lika.

Akademik je Moguš uočavao potrebu uporabe novih tehnologija u humanističkim znanostima te je bio među prvim hrvatskim lingvistima koji

su uveli računalno u obradu teksta, čime je proširio načine proučavanja jezičnih i književnih spomenika. U suautorstvu s akademikom Željkom Bujasom objavio je četiri računalne konkordancije (*Kompjutorska konkordancija Razvoda istarskoga*, 1976., *Kompjutorska konkordancija Marulićevih djela*, 1980., *Kompjutorska konkordancija Karnarutićevih djela*, 1981.; *Kompjutorska konkordancija „Balada Petrice Kerempuha” Miroslava Krleže*, 1982.). Svojim je radovima s toga područja pridonio spoznaji da su potpuni računalni ispisi svih potvrda riječi iz pojedinih izvora nezaobilazni pri ispunjavanju potrebe stvaranja suvremenih korpusa hrvatskoga književnog jezika i računalnu analizu jezika hrvatske književnosti.

Akademik Moguš ostat će upamćen i po svojem uredničkom radu – uredio je brojna izdanja znanstvenih i stručnih časopisa te drugih jezikoslovnih djela (*Jezik, Radovi Zavoda za slavensku filologiju, Bulletin scientifique, Hrvatski dijalektološki zbornik, Folia onomastica Croatica, Bilten Zavoda za lingvistiku, Ljetopis Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, Senjski glagoljski misal 1494. /faksimilni pretisak/, Zbornik o Bogoslavu Šuleku, Senjski glagoljaški krug 1248.-1508., Cithara octochorda /faksimilni pretisak/, Problemi sjevernoga Jadrana, 140 godina Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti).*

Sudjelovao je na mnogim domaćim i međunarodnim slavističkim i onomastičkim znanstvenim skupovima i kongresima (Prag, Sofija, Varšava, Bern, Zagreb, Krakov, Skopje, Ljubljana, Bratislava, Berlin, Leipzig, Beograd, Helsinki, Santiago de Compostela, Washington).

Valja istaknuti i Mogušev nastavni rad. Kao što su njega u vrijeme kad je i sam bio student i mladi znanstvenik poučavali tadašnji najveći hrvatski jezikoslovci – Stjepan Ivšić, Ljudevit Jonke, Mate Hraste, Petar Skok, Josip Hamm, Blaž Jurišić i dr. – tako je i on svoje bogato znanje prenosio na mnoge generacije studenata i doktoranada. Uočivši nedostatak nastavne literature, pobrinuo se da studenti dobiju suvremeno koncipirane udžbenike. Time je ispunio veliku prazninu koja se dugi niz godina osjećala u nastavi dijalektologije i povijesti hrvatskoga jezika. Ti su udžbenici, kao i ostali njegovi radovi, bili pisani prepoznatljivim moguševskim stilom čija su značajka preglednost, jasnoća, logičnost, odmjerenost, dosljednost i sustavnost.

Za svoj je znanstveni rad i prinose jezikoslovlju Milan Moguš dobio najviša priznanja, odlikovanja i nagrade u Hrvatskoj te mnoga prestižna inozemna priznanja: 1998. dobio je Hrvatsku državnu nagradu za životno djelo; iste je godine odlikovan Časničkim križem za zasluge Republike Poljske, a na Slovačkoj akademiji znanosti i umjetnosti Zlatnom medaljom

L'udovita Štúra; 1995. dodijeljen mu je počasni doktorat Sveučilišta u Rijeci, a 1997. počasni doktorat Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku; 1990. dobio je nagradu Božidar Adžija; 1994. nagrađen je Nagradom grada Senja; 1996. odlikovan je Ordenom Danice hrvatske s likom Ruđera Boškovića; 2001. dodijeljen mu je Zlatni grb grada Splita; 2004. proglašen je počasnim građaninom rodnoga Senja; 2005. nagrađen je Zlatnim dukatom Vukovarsko-srijemske županije, a te je godine dobio i nagradu za životno djelo Čakavskoga sabora u Puli; 2007. odlikovan je Redom kneza Branimira s ogrlicom, 2009. Redom Ante Starčevića za doprinos održanju i razvitku hrvatske državotvorne ideje; 2010. imenovan je počasnim članom Katoličkoga bogoslovnog fakulteta u Đakovu; 2017., povodom 90. obljetnice života, odlikovan je Veleredom kralja Dmitra Zvonimira s lentom i Danicom – za osobite zasluge i dugogodišnje sveukupno znanstveno, kulturno i javno djelovanje u Hrvatskoj i svijetu.

Akademik Milan Moguš s golemom je energijom i zavidnom predanošću radio i obavljao svoje dužnosti gotovo do posljednjega dana života. Svi koji su ga poznavali posvjedočit će da je bio iznimna ličnost, čvrstoga karaktera, ustrajan u svojim nakanama i nepokolebljiv u uvjerenjima. Cjelokupnom svojom znanstvenom djelatnošću i aktivnošću ostat će upisan u povijest hrvatskoga jezikoslovlja kao vrstan proučavatelj hrvatske jezične baštine i promicatelj njezinih vrijednosti, kao znanstvenik koji je svoj život posvetio jeziku kao bitnoj sastavnici i odrednici identiteta hrvatskoga naroda.

Andela Frančić, Boris Kuzmić,
Marija Malnar Jurišić, Mira Menac-Mihalić